

G.C. Hoogewerff

De heksenhamer

Inhoud

I	Een tovenaarsgezin	7
II	De Rode Kater	16
III	Weerwolven	30
IV	In de stadsherberg	38
V	Malleus Maleficarum	46
VI	Het paard van Jan Deens	62
VII	Voor het Hof van Utrecht	74
VIII	Tortuur en waterproof – Nog meer heksen en tovenaars	84
IX	Het verhoor van Hendrikje Folkerts	89
X	De raad van Mr. Gesselius	102
XI	Een tovenaarsgezin en een heks	111
XII	Een executie en een preek	117
XIII	Vader en dochter	128
XIV	Het dilemma van Schout Van Deuverden	135
XV	Naar Holland!	145
XVI	De <i>Ontdekking van de Toverij</i> en het laatste heksenproces	158

I – Een tovenaarsgezin

Het was in de late herfst van het jaar 1594.

Hotsend rolde een kar over de veldweg die de buurtschap het Hoge land met de stad Amersfoort verbond. De voerman, een oude boer, wiens lange grijzende haren onder de versleten wollen muts uitkwamen, liep met lome schreden naast de magere koe, die het wrakke voertuig trok door de diepe wagensporen en door de modderige voren, waar het water van de Grebbe over de weg liep. Op de kar, hangend tegen het krat, stond een meisje van een jaar of zestien. Het wicht zag er slordig en haveloos uit. Het rode, kroezige haar kwam aan alle kanten tevoorschijn uit de scheuren van het zwarte kapje en hing langs het bleke, sproetige gezichtje. Het lange jak en de rok, die tot even over de knieën reikte, waren vaal en verschoten. Zij droeg kousen noch schoenen.

De kar naderde een kleine boerderij, die aan de weg stond. Een jonge boer was bezig met de houten melkemma's op de *stoep*, aan de sloot. Toen hij de man en het meisje zag, riep hij lachend iets over zijn schouder naar het achterhuis, waarvan de deur openstond.

'Wat mot je, Thonis?' riep een schelle stem.

'Daar komen vrienden van je aan!' spotte de jonge man. 'Vrienden?'

Een reeds bejaarde vrouw trad naar buiten. Zij hield de hand boven de ogen en tuurde langs de weg.

'Het is Folkert Dircksz, de tovenaarsgezin van het Hoge land, met rooie Hend, zijn blaag,' zei de jonge man ruw. 'Je kent hem wel, moeder. Ze hebben zijn vrouw in het voorjaar als toveres gerecht.'

'Heilige Maria en Jozef! Sint Michiel, sta ons bij! Van de kwade vijand verlos ons Heer! Kom binnen Thonis, totdat ze voorbij zijn! Ze hebben het boze oog, zoals men zegt, en ze konden je een kwade ziekte op het lijf jagen. Of al was het maar de nachtmeer, om je in je slaap te kwellen en in verzoeking brengen. Pas op!'

Maar Thonis lachte schamper en wierp het hoofd in de nek. 'Ik ben niet bang voor de oude tovenaarsgezin en voor die Hend, dat spichtige ding!' bromde hij. 'En ook niet voor Satanas en al zijn engelen, want ik draag de penning met het beeld van Onze Lieve Vrouwe *uyten watere* van grootmoeder zaliger en die moet krachtig helpen tegen alle helse machten en bekoringen.'

'Maar we zijn nu van de gereformeerde religie, Thonis!'

'Weet ik wel! Alle Santen en Santinnen zijn afgeschaft. Maar ik zeg maar dat die van de oude religie beter gewapend waren tegen de macht van de boze dan wij, met hun kruisen en heilige relikwieën en de bezweringen van de priesters. Dat zegt Heer Hendrik, de oude pastoor van Hoewelaken ook, die nu

te Amersfoort woont. En jij, moeder, je hebt daareven ook een kruis geslagen en je hebt de heilige Maria en Jozef en Sint Michiel aangeroepen.'

'Dat was nog uit oude gewoonte, uit mijn jonge jaren,' verontschuldigde zich de oude boerin. 'Nu ga ik elke zondag trouw naar de preek en de nieuwe dominee Oortkampius heeft nog pas gewaarschuwd tegen de streken van de kwade vijand. Hij zei dat het in deze landen nog krioelde van tovenaars en toveressen, ook te Amersfoort en in het gehele Sticht en dat mijne Heren van het gerecht het nimmer voor God konden verantwoorden dat zij zo lauw en zo slap waren in het vervolgen van die goddeloze mensen die zich aan den boze hadden verkocht. Pas jij maar op, jongen!'

'Waarvoor moet hij oppassen?' vroeg een bejaarde boer, die uit de deeldeur naar buiten trad.

'Voor oude Folkert Dircksz van Het hooge land en voor zijn meid, die daar aankomen!' spotte Thonis. 'We zullen een grap hebben! Neem de schepper, vader!'

'Waarom?' vroeg de oude man, terwijl hij werktuiglijk de houten lepel aannam die zijn zoon hem toereikte.

'Let maar op!' zei Thonis grinnikend.

De kar was ondertussen naderbij gekomen. Thonis greep de karnstok die naast hem lag, en begon er mee te stampen in het water van de sloot, alsof hij aan de karnton stond, terwijl hij de voerman lachend aanzag.

In de houding van het meisje was een plotselinge verandering gekomen. Zij hing niet meer loom en lusteloos over het krat van de kar. Haar ogen glinsterden. Zij streek zich de haren uit het gezicht en keek schuw naar de jonge boer op de stoep. Haar vader, die loom en lusteloos naast de koe voortsjokte, hield het beest in en keek verwonderd naar het drietal aan de slootkant.

'Wat doe je daar, Thonis Bulk?' vroeg hij schor.

'Boter karnen!' zei Thonis laconiek.

'Boter karnen? Kan jij uit de sloot boter karnen?' vroeg de oude verbaasd.

'Dat kan jij mogelijk ook wel!' riep de jonge man met een schaterlach, blij dat de boze tovenaars in de strik was gelopen.

Folkert Dircksz wierp een schichtige blik naar het drietal bij de stoep. Hij mompelde een paar onverstaanbare woorden en stiet de koe met zijn stok tussen de ribben. De kar hotste voort en Thonis keek haar lachend na.

De oude boer schudde afkeurend het hoofd. 'Dat is nu alles goed en wel,' zei hij, 'maar je moet je met dat schuim niet inlaten. Ze staan in een kwaad gerucht. En met de kunsten die de duivel de tovenaars en de heksen leert, zoals dat boter karnen uit de sloot heb je je evenmin in te laten. De boze is een kwade gezel en hij zou je die fratsen wel eens kunnen verleren. Begrepen?'

Thonis haalde onverschillig de schouders op.

‘Het is maar een grap van de jongen, Kees,’ zei de boerin.

‘Ik houd niet van die grappen,’ bromde de oude man. ‘We hebben al last genoeg van je oom Willem, met zijn belezingen en zijn zotte kunsten en knepen. Hij wil voor wat groots gehouden worden, voor een man die meer kan en meer ziet dan een ander. En hij zal zichzelf en anderen nog in het ongeluk helpen.’

‘Hij is toch een goed christen. Kees, en hij heeft niets uitstaande met de duivel en zijn boze werken,’ zei de vrouw verontschuldigend.

‘Laat hem maar oppassen dat de duivel niets uitstaande heeft met hem!’ gromde Kees, terwijl hij weer naar de deel ging.

Ondertussen was de kar voort gebotst over de ongelijke weg. Hend leunde niet meer tegen het krat. Zij zat neergehurkt op de bodem van het voertuig met het hoofd in de handen en staarde strak voor zich uit.

Er kwamen een paar lage rieten en strooien daken uit de grauwe herfstnevels tevoorschijn. Dat was de buurtschap Het hoge land. Ze bestond uit een vrij grote boerenhoeve die aan Govert Verhaar, de schout, toebehoorde met nog een paar kleinere boerderijen. Verder woonden er verscheidene keuterboeren en daggelders.

Voor een kleine boerenwoning hield de kar stil. Folkert Dircksz keek zijn dochter aan met een stomme hoofdknik en Hend scheen hem te begrijpen. Zij klom van de kar en begon traag en lusteloos de koe uit te spannen en haar van het juk te ontdoen. Het dier liep uit zichzelf naar de deur van de deel, waar haar stal was. Hend opende de deur, bond de koe vast en wierp haar een paar wissen hooi voor. Toen zij weer naar buiten trad, kwamen een paar eenden haar snaterend tegemoet en van alle kanten van het erf kwamen hoenders gelopen. Het meisje wierp de vogels haver voor uit een bak die zij van de deel had meegebracht. Zij deed het werktuiglijk, zonder te letten op de kippen die rondom haar voeten kriuwden. Haar gezicht was bleek en vertrokken en haar grote grijze ogen staarden strak in de verte.

Uit het huis aan de overkant van de weg kwam een grote, grove vrouw toegelopen. Met een schelle, boze stem begon zij een lang verhaal. Zij scheen zich ergens over te beklagen.

Hend scheen uit een droom te ontwaken. Onwillekeurig keek zij het scheldende wijf strak aan. ‘Wat is er, buurvrouw Marije?’ vroeg zij moe.

Het was of de drift van de buurvrouw plotseling bedaarde. Zij keek schuw opzij en Hend zag dat zij tersluiks de duim en de beide voorste vingers uitstak. ‘Je broers. Dirk en Elbert, hebben weer eieren gestolen uit onze schuur,’ zei zij, maar veel bedaarder dan zij was begonnen. ‘Thonis zegt dat hij ze de armen en benen zal stuk slaan, als ze het weer doen!’

Hend schudde bezorgd het hoofd.

‘De jongens lopen voor wagen en wind, buurvrouw,’ zuchtte zij. ‘En die

Elbert is een schurk die de anderen meesleept. Jan Ottensz, zijn boer, zegt dat hij een leugenaar en een dief is, maar hij houdt hem uit oude vriendschap voor mijn vader. Laat Thonis Rijcksz ze maar een flink pak slaag geven als ze weer op zijn erf komen. En de eieren zal ik je teruggeven, zodra onze jonge hoenders aan de leg zijn.'

Marije Bartensd. deed een stap achteruit. 'Ik heb je eieren niet nodig,' zei ze schuw. 'Pas maar op de jongens!' Haastig liep zij weg.

Hend keek haar een ogenblik na. Toen ging zij met lome schrede naar de achterdeur en trad de woning binnen.

Zij bevond zich in een vrij ruim vertrek, de enige woonkamer van de kleine woning. Het zag er thans armoedig en verwaarloosd uit, maar een paar tinnen borden en kannen op een plank boven de vuurplaat getuigden nog van vroegere welstand. Dat deed ook de kleine deel, waar zich de stal bevond. In de lemen hutten van de dagloners huisden mensen en vee in één vertrek. Onder de schouw brandde een turfvuur en aan de ketelhaak hing een zwarte pot met brij. Folkert Dircksz was op een bank neergevallen en staarde in de opflikkerende vlammen. Twee haveloze jongens zaten gehurkt voor het vuur en braadden appels in de hete as. Een kleinere knaap zat wat verder af en knutselde aan een vogelknip.

'Waar komen die appels vandaan, Dirk en Elbert?' vroeg Hend scherp.

Dirk, de jongste, een gewone boerenjongen met een dom gezicht, grinnikte verlegen. Elbert keek haar onbeschaamd aan. 'Van de bomen!' zei hij tergend langzaam.

De jongen had een schrander uiterlijk. Hij leek veel op zijn zus. Hij had hetzelfde rossige haar en dezelfde grijze ogen, die nu uitdagend keken uit zijn lang, bleek gezicht. Maar er lag een lelijke, valse trek om zijn dunne lippen en de loerende ogen dwaalden rusteloos rond, zonder iemand aan te zien.

'Zeker bij de burenen gestolen, zoals de eieren uit de schuur van Thonis Rijcksz,' zei Hend bits.

'Dat lieg je door je hals!' schold Elbert. 'De appels heb ik van Jan Ottensz gekregen. En de eieren? Marije, die feeks, heeft haar loon! Zij schold ons voor heksenbroed!'

Hend liet zich op een bank neervallen. Zij sloeg de handen voor het gezicht en barstte in een zenuwachtig snikken uit. De jongens keken haar verschrikt aan. Haar vader had even opgezien. Hij zei echter niets, maar schudde het hoofd en bleef strak in het vuur zitten staren.

Hend kwam een weinig tot bedaren.

'Wat hebben wij toch gedaan?' snikte zij. 'Sinds ze moeder gerecht hebben, schuwen zij ons alsof wij de pest hadden. Die Thonis Bulk daarstraks! Hij hoonde je, vader, alsof je omging met duivelse praktijken. En die Marije

Bartens stak zo-even haar drie vingers tegen mij uit, alsof ik van een helse geest bezeten was of het boze oog had. En ze wou de eieren niet hebben, die ik wou geven, omdat de jongens de hare gestolen hadden.'

'Wie wat van een heks aanneemt, die kan zij betoveren!' zei Elbert met een lelijke lach. De jongen zat gehurkt bij het vuur. Hij had zijn appels in de steek gelaten en keek met blijkbaar leedvermaak naar zijn zus.

Hend schrikte op en keek hem aan. Toen sloeg ze weer de handen voor het gezicht.

'O, moeder! Moeder!' schreide zij wanhopig.

'Je moeder heeft beleden dat ze handgeld had aangenomen van de kwade,' zei Folkert Dircksz hoofdschuddend. 'En dat ze mensen en vee had betoverd.'

'Beleden, ja! Op de pijnbank! Door de foltering!' viel Hend heftig uit.

'Ze heeft toch bekend!' hield haar vader koppig vol. 'Ze was altijd anders dan een ander.'

Het meisje vloog overeind. 'Dus je gelooft zelf ook dat ze een toveres is geweest?' kreet zij. 'Heb je dan ooit iets van haar toverij gemerkt? Heeft ze niet in armoede geleefd, zoals wij?'

'De Heren zeggen,' zei Folkert Dircksz dof, knikkend tegen het vuur, 'dat een vrouw een toveres kan zijn en het houden met de kwade, zonder dat iemand het merkt, ook haar man en kinderen niet. Dat haar lichaam 's nachts slapen kan, door de macht van de kwade, terwijl zij zelf met de vijand en zijn gezellen daarbuiten danst. En dat de toveressen geld van de kwade aannemen, maar als ze het dan willen gebruiken, is het veranderd in drek en dorre blaren. Ja, dat zeggen de Heren, en de nieuwe dominee zegt het ook.'

'Ze heeft jou tenminste niets van dat duivelsgeld gegeven,' zei Hend bitter, 'je bent al maar achteruitgegaan in de laatste jaren, vader!'

'Een koe en een paard gestorven,' zei Folkert Dircksz hoofdschuddend. 'Mijn laatste paard!'

Het werd stil in het vertrek. Hend schreide zacht. Haar vader staarde weer in het vuur en de jongens, die nieuwsgierig geluisterd hadden, hielden zich weer met hun gebraden appels en hun vogelknip bezig.

'Ik wou dat ik toveren kon!'

Allen keken verschrikt op bij het horen van de schelle jongensstem.

Elbert was plotseling opgestaan en keek triomfantelijk rond, blijkbaar genietend van de indruk die zijn woorden maakten. 'Ja, ik wou dat ik toveren kon,' ging hij voort. 'En als moeder naar de kwade geluisterd heeft, dan had ze gelijk. Hij geeft je de macht om kwaad te doen, zonder dat iemand het kan weren, en dan kan je afrekenen met de lieden die je uitschelden en slaan en die de honden op je aanhitsen als je op hun erf of in hun bongerd of hun knollenland komt, alsof ze die paar rapen of appels zouden missen.'

‘Schei uit, dief en stroper die je bent!’

‘En ze kunnen zich niet weren...’ Het bleke gezicht van de jongen werd rood, terwijl hij zich opwond met zijn eigen woorden. Zijn ogen schitterden. ‘Ze kunnen zich niet weren,’ ging hij voort. ‘Je strooit het toverpoeier dat de kwade je geeft, op hen, hun blagen of hun beesten, en ze worden ziek en teren uit en niemand kan ze helpen, als je hen zelf niet zegent. En dat doe je niet! Je zegent ze niet en je laat ze wegrotten en creperen!’

‘Hou op fielt, je brengt ons in het ongeluk!’

Maar Elbert liet zich niet storen. Al wat er onder het bijgelovige volk gebazeld werd van het werk van de duivel en van zijn dienaars en dienaressen, de heksen en tovenaars, rees op voor zijn ontstelde verbeelding en hij ging voort: ‘En je loopt ‘s nachts als weerwolf achter hun beesten aan in de wei en je bijt ze waar je kunt. En je lijdt geen honger bij de kwade! Hij leert je melken uit een bies en boter karnen uit slootwater en je lacht de boeren uit als hun beste melkoeien droog worden en sterven. En ieder is bang voor je, want je kunt hun oogst met onweer en hagel slaan.’

‘Vader, laat hem ophouden! Als de burenen het horen en het aanbrengen bij de schout...’

En nu begon ook Folkert Dircksz het gevaar te beseffen waaraan de boze praatjes van de opgewonden jongen hem en zijn gezin blootstelden. Hij sprong op en gaf Elbert een paar klappen om de oren en gebod hem te zwijgen. De jongen werd bleek van drift. Met gebalde vuisten en vlammeende ogen stond hij voor zijn vader.

‘Dat zal ik je betaald zetten, oude tovenaar!’ schreeuwde hij.

Maar Folkert Dircksz greep zijn weerspannige zoon in de nek en schopte hem de deur uit. Toen viel hij weer neer op zijn bank en schudde mismoedig het hoofd. ‘De schurk!’ mompelde hij. ‘Hij zal ons nog ongelukkig maken met zijn boze tong!’

De twee andere jongens waren verschrikt in een hoek van het vertrek weggekropen.

Hend ging naast haar vader zitten. ‘Geloof je nu wezenlijk, vader, dat moeder een boze tovenaarster was en dat zij omgang had met de kwade?’ fluisterde zij angstig.

‘Ik ben maar een dom mens,’ zei Folkert Dircksz op dezelfde doffe toon. ‘Wat kan ik eraan doen als de Heren van de Hove te Uyttert zeggen dat je moeder een heks was? En de lieden kletsen dat ze, toen ze gerecht werd op het Paardenveld, nog op de mutsaard heeft beleden dat zij toveren kon en dat die van het Gerecht met je broer Hessel nog meer te doen zouden krijgen dan met haar.’

‘En toen is Hessel naar Holland gevlucht!’ prevelde het meisje.

‘En ze was niet als een ander, dat is waar!’ ging haar vader voort. ‘Ze zei soms vreemde dingen. En wat deed ze ook om te gaan met volk dat in een kwade reuk staat? Met die Willem Stevensz ter Eem en met die Griet Segers, onder de wal te Amersfoort!’

‘De Rooie Kater!’ fluisterde Hend angstig.

‘Ze werd al lang door de burens met de vinger nagewezen, omdat ze een heks was, en toen het dochttertje van Arie Reyersz ziek werd, kwam het uit dat je moeder haar een paar dagen tevoren een appel had gegeven.’

‘En toen werden er heksenkransen van veren in de peluw van het kind gevonden!’ zei Hend neerslachtig. Zij had het verhaal al zo dikwijls gehoord.

‘Dat was een bewijs dat het kind behekst was. Dat weet ieder!’ zei de man. ‘En ze gaven het je moeder na dat zij het kind betoverd had. De Maarschalk liet haar vangen en naar Uyttert brengen. Toen ze op de kar zat, lachte ze akelig en kreeg ze een toeval. De burens zeiden dat de kwade haar de nek wilde breken, zoals bij het die oude toveres gedaan had, die ze voor drie jaren op de berg te Amersfoort hebben verbrand. Maar ze kwam weer bij en in de foltering heeft ze alles beleden.’

‘Alles beleden!’ herhaalde Hend huiverend.

‘En sindsdien geven ze ons na dat wij toveren kunnen!’ zuchtte Folkert Dirksz. ‘God weet dat ik, als ik toveren kon, niet met mijn kinderen in armoede en ellende zou blijven zitten.’

Beiden zwegen een poos. De jongens in de hoek hadden naar het gesprek niet geluisterd. Zij hadden het te druk met hun gebraden appelen.

‘Waarom zouden ze de Rode Kater niet vangen, vader?’ vroeg Hend eindelijk fluisterend. ‘Ze zeggen toch allen dat ze een boze heks is. Zou het waar zijn dat ze dranken brouwt voor de liefjes van de schout en dat die haar daarom de hand boven het hoofd houdt?’

‘Stil, meid, stil!’ bromde haar vader. ‘Je moet nooit overbrengen wat de lieden kletsen. Kwaad zaad draagt kwade vruchten voor de zaaier. En met de grote heren is het kwaad kersen eten: je krijgt altijd de stenen naar het hoofd.’

Het vuur begon te doven. De turven vielen in gloeiende as uiteen. Hend ging naar buiten en haalde een takkenbos van de houtmijt, die ze op de hardplaat wierp. Weldra kronkelden de vlammen lustig omhoog en verspreidden ze een rossige gloed in het vertrek, waar het reeds duister werd.

Hend stond een ogenblik naar het opvlammende vuur te kijken. Er ging haar een huivering door de leden. Hu, zó hadden ook de vlammen van de mutserd geknetterd, toen drie jaren geleden die twee toveressen uit Amersfoort – een oude en een jonge – op de Berg hadden gebrand. Haar moeder had haar meegenomen om het griezelige schouwspel te zien. De gehele stad was uitgelopen om het bij te wonen en ook uit de omliggende dorpen waren er kijkers ge-

komen. De jongste heks had hartverscheurend geschreid voor zij aan de paal gewurgd werd, want ze werden niet levend verbrand. De oude vrouw had strak voor zich uit gekeken en ze was al dood, terwijl de beul nog met haar kleindochter bezig was. Ze zeiden later dat de duivel haar de hals had gebroken. Toen was de brandstapel aangestoken en de vlammen hadden geknetterd, juist zoals dat rijshout daar op het vuur, maar dan veel sterker.

De brij begon te borrelen. Ze zou nu gauw gaar zijn.

Elbert was weer binnen geslopen en had zich bij zijn broers gevoegd en de drie jongens keken met graagte naar de pot.

Hend ging naar de tafel, waarvan het blad uit drie behouwen en aan elkaar gelaste boomstammen bestond. Ze nam een houten deksel weg in het midden van de dis en nu werd er een groot gat zichtbaar, dat in het harde beukenhout was uitgebeiteld. Door het langdurig gebruik was het van binnen zwart geworden. Hend nam de pot van de haak en goot de inhoud in de ronde opening: pap van gebroken haver in dunne karnemelk gekookt. Toen legde zij enige houten lepels op de tafel en dat waren al de voorbereidselen voor de avondmaaltijd.

Folkert Dircksz zette zich met zijn kinderen op twee houten banken aan de tafel. Hij mompelde nog een tafelgebed, dat hij zelf ternauwernood verstond en waarnaar Hend en de jongens niet luisterden. Toen begonnen allen de schrale pap met graagte naar binnen te lepelen.

Ze aten haastig en gulzig. Er werd geen woord gesproken. Ieder was er blijkbaar op uit een zo groot mogelijke hoeveelheid van het onsmakelijk kooksel naar binnen te werken. Het van tijd tot tijd nog even opflakkerende vuur was de enige verlichting.

Na de maaltijd zochten Folkert Dircksz en zijn zoons hun slaapkribben op, die langs de wanden van het woonvertrek stonden. Die van Hend stond op de zolder en een trapladder in de hoek leidde naar het luik dat toegang gaf tot de donkere ruimte die zij deelde met de duiven van Gijs. Het was er bedompt maar warm onder het rieten dak. Er groeide riet genoeg in het grote moeras dat het Sticht van Gelderland scheidde. Daarmee behoefde men althans niet spaarzaam te zijn.

Hend liet zich op haar stroleger vallen, maar het duurde lang voor zij de slaap kon vatten. Donkere gedachten rezen op in haar ziel: als je dan toch door ieder gehaat en geschuwd werd, alsof je een boze heks was die van God was afgevallen en zich aan de duivel had verkocht, waarom zou je dan niet je aan de kwade overgeven? Dan had je tenminste macht, al was het maar macht om kwaad te doen. Dan waren ze bang voor je en ze flikflooiden je of gingen je angstig uit de weg in plaats van je te schelden en uit te jouwen. Die Thonis Bulk, wat had hij hen honend en tartend aangekeken! Hij zou niet met haar

dansen voor de fiedel op de grote of de kleine markt te Amersfoort, zo min als de andere boerenzoons. Zij kon dansen met het uitschot. En dan zou ze rijk zijn. Ja, ze zeiden wel dat het geld dat de kwade aan de tovenaars en heksen gaf, later veranderde in drek of dorre bladeren. Maar ze kon doen als Griet Segers, en die verdiende veel geld met haar kruiden en zalven, met haar toverdranken en haar belezen van mensen en vee. Dat wist zij van haar moeder. Dan kon zij goed kalmink kopen voor een bouwen en een muts van fijn linnen met kanten. Misschien wel een kam van barnsteen, zoals die Oosterse kramer op de najaarsmarkt uitstalde, en dan wou ze toch eens zien of Thonis Bulk... Maar daar wou ze niet aan denken. Hoe zou je het moeten aanleggen, als je de kwade wilde oproepen? En in welke gedaante zou het verschijnen?

Hend huiverde bij de gedachte en het was tegelijk een zekere aangename en toch griezelige prikkeling, die gedachte aan het onbekende, die helse verschijning, die de grauwe sleur van het dagelijks leven zou komen verbreken.

Zou hij verschijnen als een ridder, als een jonker met een degen en pluimen op de hoed? Zo kwam hij dikwijls, naar men zei. Of als een schoon jonkman, in een fijn laken wambuis met gulden knopen en een Spaanse mantel van zijde? Misschien zou hij wel gelijken op Thonis Bulk. Bah! Weg met die gedachten!

Maar Griet Segers moest zij spreken!

En met dit voornemen viel Hend in slaap.

II – De Rode Kater

Buiten de muur van Amersfoort, niet ver van de oude Bloemendaalse Poort en aan de overzijde van de beek, die hier de stadsgracht verving, lag een vervallen woning. Er woonden daar meer mensen, want in de laatste twintig jaar was het aantal inwoners toegenomen, en voor die allen was er geen plaats binnen de beschermende wallen. Het waren meest tuinders en kleine boeren die zich daar op de Kruiskamp – zo heette de wijk in de wandeling – gevestigd hadden, maar er woonden ook handwerksgezellen en dagloners. Het oude huis stond echter alleen op zijn verwaarloosde erf.

Daar woonde Griet Segers, de wijze vrouw die zalven en kruiden verkocht die goed waren voor wonden en voor vele kwalen, die verstuiking en verrekking van de ledematen kon belezen bij mensen en vee en kwade koortsen kon bezweren. ‘De wijze vrouw,’ zo noemden haar de buren met kruipende vriendelijkheid, want ook de stoutmoedigste onder hen was bang voor haar; de heks, de Rode Kater, zo noemde men haar achter haar rug, naar het grote oranjeleurig dier dat haar steeds gezelschap hield.

Dat was de helse geest, aan wie zij zich verkocht had en die haar eenmaal ter helle zou slepen, als haar tijd om was. Zij moest branden, als er te Amersfoort goede justitie werd gedaan. Maar de schout beschermde haar, en hij wist wel waarom!

Zo fluisterden de buurvrouwen, maar zij groetten de oude Griet minzaam en voorkomend als zij haar ontmoetten, al staken zij onder haar schorteldoek de duim en de voorste vingers van de rechterhand afwerend uit, om ‘het boze oog’ krachteloos te maken. Want zij had het boze oog en zij kon haar vijanden zelfs betoveren met haar blik.

Op een gure novemberavond zat Griet Segers op een lage, houten schabel voor haar turfvuur, dat brandde in een gat, midden in de vloer van vastgestampte aarde. Er was geen schoorsteen of haardplaat in het kale vertrek en de rook moest een uitweg vinden door een opening in het dak. Dat kwam trouwens nog dikwijls genoeg voor, vooral in de oostelijke gewesten. Op een ijzeren driehoet stond een zwarte ketel te vuur en de oude vrouw roerde soms met een lange houten lepel in de kokende inhoud. Naast haar lag haar grote rode kat op een schaapsvacht te spinnen. Soms opende het dier de ogen en keek naar zijn meesteres, met zijn vreemde starre kattenblik, zonder uitdrukking.

Er klonk een voetstap buiten op het erf. De kater sprong op en zette een hoge rug. Zijn dikke staart zweepte heen en weer, terwijl hij naar de deur keek. De vrouw bleef rustig zitten en roerde in de ketel, terwijl zij strak voor zich uit bleef staren.

De klink werd opgelicht en in de deuropening vertoonde zich een man in een lange mantel gewikkeld en met de hoed diep over de ogen gedrukt.

De turfrook deed hem hoesten. Hij trad het vertrek binnen en schopte naar de kater, die hem nijdig blazend tegemoet liep.

‘Houd dat onguur gedierte bij je!’ gromde hij.

‘Goeienavond, mijnheer de Schout!’ kraste het wijf, zonder van houding te veranderen. ‘Hier Jacob, hier! Het is zijn tijd nog niet!’

De kater keerde terug naar zijn schaapsvacht. Toch liet hij nog een dreigend gegrom horen.

‘Zijn tijd nog niet? Wat bedoel je daarmee, vermaledijde heks?’ vroeg de man. Hij had de mantel teruggeslagen en nam nu de hoed af, om zich het zweet van het voorhoofd te wisselen. Hij had het warm, ondanks de gure wind.

‘Zacht wat, mijnheer de Schout!’ spottte Griet Segers. ‘Heks is een lelijk scheldwoord, dat bij de keur verboden is. Wat zouden de lieden wel zeggen, als ze hoorden dat de Schout zich ophield met hekserij en verboden kunsten? Het is je tijd nog niet! Wat zou dat? Eenmaal is het voor ons allen de tijd en Jacob weet het wel!’ Zij keek de schout strak aan, met een lelijke grijnslach.

‘Ik geloof warempel dat de lui gelijk hebben en dat die kat jou een helse geest is, oude totebel!’ bromde de schout. ‘Wij moesten jou aan de bank brengen of minstens aan de palei! Jij zult nog eens op de berg gebrand worden, zo goed als de andere tovenaars en toveressen.’

Schout Cornelis van Deuverden had een rood opdrachtig gezicht met een voorhoofd vol bulten en puisten, en brutale zwarte ogen. Hij was de schrik van de bedelaars en landlopers in zijn rechtsgebied en vooral was hij gebeten op die van de Roomse religie. De kloosterlingen, de nonnen vooral, die nog te Amersfoort geduld werden, al mochten zij geen eigen pater hebben, om in hun kapellen de mis te bedienen, molesteerde hij waar hij kon. Nog pas had hij de vrome zusters van Sint Aagt genoodzaakt Mr. Paulus Buys te *overluiden*, die te Amersfoort overleden was, en het was wel voorgekomen dat hij dronken met zijn dienaars voor de kloosterpoort verschenen was, en vloekend en tierend toegang had geëist, naar het heette om naar de priester te zoeken die zij verborgen hadden. Geen vrouw was voor hem veilig. Maar men zei dat hij zich *de handen liet vullen*, en dat hij veel door de vingers zag, als men hem maar betaalde. Het was wel bekend onder het volk dat hij Griet Segers, de Rode Kater, de hand boven het hoofd hield, en dat hij daar zijn goede reden voor had, doch men durfde het alleen maar fluisteren, want het was gevaarlijk zich de vijandschap van de schout op de hals te halen. Er waren er onder Burgemeesters en Schepenen die het met hem eens waren.

‘Niemand doet de oude Grietemeu iets aan, zolang zij mijnheer de Schout te vriend houdt,’ fleemde de oude vrouw, die begreep dat zij ver genoeg gegaan

was. 'En waarom zouden ze mij aan de palei brengen? Ik verkoop alleen heilzame kruiden en zalven aan hen die erom vragen, en ik bespreek nooit een breuk of een verstuipte poot zonder een onzevader te bidden. Maar ga zitten op die bank, Mr. Cornelis, en zeg mij, wat je op het hart hebt.'

De schout ging zitten en maakte zijn mantel los.

'En toch mag je wel oppassen, oude toverkol!' zei hij wat gemoedelijker. 'Of je een heks bent of niet kan mij niet schelen, zolang je mij en de leden van de Vroedschap maar niet betovert. Maar sinds die nieuwe leraar, die Ds. Oortkampius, hier week aan week preekt tegen de toverij en de tovenaars, beginnen ze te Uyttert scherper toe te zien. En al is de Engelsman, die graaf van Leicester weg, de kerkelijken hebben nog veel invloed en ze hebben het oor van de stadhouder.'

Hij knikte het wijf veelbetekenend toe.

'Weet je wel, Grietemeu,' ging hij voort, 'dat het nog een boze tijd wordt voor droge harten en vrolijke schuimers, die houden van een goede Duitse dronk? Als ik eens in de Haghe ben en ik wil mijn hart eens ophalen in het 'Lammetjen Groen' of het 'Kikkerstraatje', dan moet ik mij kleden als een schamel burger, want ik zou om de dood niet gaarne willen dat het de kerkelijke heren werd aangediend dat de schout van Amersfoort eens de bloemetjes had buiten gezet.'

'Mijnheer de Schout ziet er anders niet naar uit alsof hij een begeven kluizeenaar of een Cellebroeder is,' grijnsde het wijf.

'Dat doe ik ook niet! Dat is die vervloekte opdrachtige kleur!' snauwde Mr. Cornelis. 'Dat is een van de redenen waarom ik je kom opzoeken. Je moet mij een drank of een pulvertje geven Griet, om daarvan af te komen.'

Griet knikte en ging naar een schapraai die in een hoek van het vertrek stond. Ze haalde een sleutel voor de dag en aan het knarsen van het slot bemerkte de schout dat de kast zorgvuldig was afgesloten. Zij kwam terug met een toegevouwen papier.

'Hierin is poeder van gedroogde Sint-Janswormpjes,' zei ze gewichtig. 'Neem tweemaal de helft hiervan in een kroes Rijnse wijn, mijnheer de Schout, en die opdrachtige kleur zal wel weggaan.'

De schout knikte tevreden. Hij stond op, als wilde hij heengaan, maar hij scheen zich te bedenken.

'O ja, Griet, ik heb nog wat vergeten,' zei hij schijnbaar luchtig.

'Dat dacht ik al,' grinnikte de oude. 'Wat is er nog?'

'Mooi-Neeltje uit de stadsherberg!' zei de schout wat onzeker. 'De prij was eerst vriendelijk tegen een van mijn kennissen, maar op eenmaal is zij preuts en stuurs en wil niets van hem weten. De arme jongen is er ziek van. Geef mij een van je dranken om de meid tot reden te brengen.'